

Roman Hryciuk, Antoni Sołoma

Pokłosie wielkiej rocznicy

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1-2, 219-239

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Roman Hryciuk, Antoni Sołoma

POKŁOSIE WIELKIEJ ROCZNICY

Od 19 lutego 1973 r. — 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika — upły- nie niebawem dwanaście lat. Jubileusz ten był na Warmii i Mazurach ob- chodzony szczególnie uroczystie. I choć pozostawił trwałe ślady w różnych sferach życia zbiorowego, zabrakło właściwie całościowego dokumentalnego ujęcia tego dorobku. Relacja niniejsza, oparta na materiałach prasowych i nie- uporządkowanych jeszcze źródłach archiwalnych, stanowi — jak się wydaje — pierwszą próbę najogólniejszego zarysowania problemu.

KOMITET OBCHODÓW 500-LECIA URODZIN MIKOŁAJA KOPERNIKA W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM

Oficjalnym inicjatorem, organizatorem i koordynatorem wspomnianych wyżej uroczystości w ówczesnych granicach administracyjnych województwa olsztyńskiego był powołany przez Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Na- rodu (dalej — WK FJN) w 1967 r. Wojewódzki Komitet Kopernikowski¹.

1 Program działania Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu [dalej WK FJN] w Olsztynie, Olsztyn 1968, maszynopis powielany, ss. 5–8. Do Komitetu Kopernikowskiego na- leżało 55 osób: Michał Atlas — sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR (dalej KW PZPR), Jan Batur — sekretarz WK FJN, Włodzimierz Baran — pracownik naukowy Wyższej Szkoły Rolniczej (dalej WSR) w Olsztynie, Zbigniew Białecki — sekretarz KW PZPR, Jan Boenigk — działacz społeczny i literat, Czesław Browiński — kierownik Wydziału Gospodarki Komunal- nej i Mieszkaniowej Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej PWRN), Jerzy Choj- nowski — przewodniczący Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (dalej PPRN) w Branie- wie, Jan Czarnecki — szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego, Lucjan Czubieli — Wojewódz- ki Konserwator Zabytków, Bolesław Dąbrowski — dyrektor Instytutu Rybactwa Śródlądowe- go, Józef Dubiak — wiceprezes Wojewódzkiego Związku Kółek Rolniczych, Władysław Gę- bik — członek Prezydium WK FJN, Marian Gotowiec — przewodniczący PWRN, Ryszard Gra- dowski — I sekretarz Komitetu Powiatowego (dalej KP) PZPR w Nidzicy, Jerzy Grelowski — przewodniczący PPRN w Szczytnie, Władysław Hepke — architekt wojewódzki, Eligiusz Iwań- ski — Kurator Okręgu Szkolnego, Karol Iwański — przewodniczący Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (dalej PMRN) w Olsztynie, Wincenty Jakubowski — kierownik Muzeum we From- borku, Bolesław Karpowicz — przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Socjalistycznej (dalej ZW ZMS), Tadeusz Kochanowski — kierownik Wydziału Propagandy KW PZPR, Władysław Korzeniowski — przewodniczący PPRN w Nidzicy, Aleksander Kozak — przewodniczący Wojewódzkiej Komisji Związków Zawodowych (dalej WKZZ), Tadeusz Krzy- mowski — rektor WSR, Władysław Leonhard — dyrektor Olsztyńskich Zakładów Opon Sa- mochodowych (dalej OZOS), Feliks Lewandowski — prezes Wojewódzkiego Związku Gminnych Spółdzielni (dalej WZGS), Juliusz Malewski — przewodniczący WK FJN, Kazimierz Matera — działacz społeczny, Bronisław Moczkowski — Komendant Wojewódzkiej Komendy Milicji Oby- watelskiej (dalej KW MO), Wacław Mońka — prezes Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego (dalej WK SD), Władysław Ogródziński — dyrektor Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, Tadeusz Ostojski — redaktor naczelny Rozgłośni Olsztyńskiej Polskiego Radia, Henryk Panek — I sekretarz KP PZPR w Nowym Mieście, Stefan Piętczak — kierownik Wy- działu Organizacyjnego PWRN, Bolesław Pietrzak — przewodniczący PPRN w Lidzbarku War-

Zapoczątkował on przygotowania do kopernikowskich obchodów. Mniej więc raz na pół roku odbywał posiedzenia plenarne, na których dokonywano analizy przedsięwzięć i planów. 29 listopada 1971 r. Plenum WK FJN w Olsztynie uznało za konieczne zreorganizowanie Komitetu. Decyzję tę uzasadniono następująco: „zbliżający się termin 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika wymaga bardziej roboczego, sprężystego i bezpośredniego kierowania przygotowaniem do obchodów — — zachodzi potrzeba oddzielenia funkcji o charakterze reprezentacyjnych od funkcji wykonawczo-organizatorskich i kontrolnych”². Składając więc wszystkim członkom dotychczasowego Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego serdeczne podziękowania za społeczny wkład pracy w przygotowaniu uroczystości jubileuszowych plenum WK FJN powołało Honorowy Wojewódzki Komitet Kopernikowski (dalej Komitet Honorowy)³ oraz podległy mu w pewnym sensie Wojewódzki Komitet Organizacyjny Obchodów Roku Kopernikowskiego (dalej Komitet Organizacyjny).

mińskim, Walter Późny — wiceprzewodniczący PWRN, Kazimierz Przybylski — przewodniczący Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego (dalej WKPG), Adam Rutkowski — przewodniczący PPRN w Ostródzie, Witold Senison — pracownik naukowych WSR, Franciszek Sikora — były kurator Okręgu Szkolnego, Gerard Skok — kierownik Wydziału Kultury PWRN, Antoni Stabrowski — przewodniczący PPRN w Nowym Mieście, Henryk Stankiewicz — dyrektor Olsztyńskiego Zjednoczenia Budownictwa, Władysław Storonjański — przewodniczący PMRN we Fromborku, Olga Szwałkiewicz — dyrektor Szpitala Dziecięcego, Jerzy Szymański — redaktor naczelny „Głosu Olsztyńskiego”, Józef Szymmer — zastępca przewodniczącego Komisji Propagandy WK FJN, Stanisław Tomaszewski — I sekretarz KW PZPR (od 1968 r. Tadeusz Białkowski), Dominik Wanic — przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Jan Wielocha — I sekretarz KP PZPR w Ostródzie, Zygmunt Wierzbowski — I sekretarz KP PZPR w Braniewie, Elżbieta Zielińska — przewodnicząca Wojewódzkiej Rady Kobiet, Stanisław Zieliński — były przewodniczący WKZZ, Maria Zientara-Malewska — działaczka społeczna i poetka, Mirosław Żurek — prezes Wojewódzkiego Komitetu Zjednoczenia Stronnictwa Ludowego (dalej WK ZSL). Prezydium Komitetu stanowili: Stanisław Tomaszewski (od 1968 r. Tadeusz Białkowski) — przewodniczący, Marian Gotowiec — wiceprzewodniczący, Michał Atlas — wiceprzewodniczący, Witold Senison — sekretarz oraz Stefan Piąteczak, Jan Batur, Kazimierz Przybylski, Jerzy Szymański, Władysław Hepke.

2 Archiwum Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie (dalej APWRNO), Akta WK FJN, t. 2 (materiały). Uchwała WK FJN z 29 XI 1971 (nieopiniowane).

3 APWRNO, Akta WK FJN, t. 2. Protokół z plenarnego posiedzenia WK FJN. Skład imienny Komitetu Honorowego przedstawiał się następująco: Józef Buziński — I sekretarz KW PZPR, Władysław Gębik — prezes oddziału Związku Literatów Polskich, Marian Gotowiec — przewodniczący PWRN, Bolesław Karpowicz — przewodniczący ZW ZMS, Aleksander Kozak — przewodniczący WKZZ, Edward Kozakiewicz — przodujący rolnik z Barcikowa (powiat Lidzbarski Warmiński), Tadeusz Krzymowski — rektor WSR, Henryk Leśniowski — Komendant Chorągwi Warmińskiej ZHP, Mieczysław Michałak — ślusarz z OZOS, Andrzej Nowak — przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego ZMW, Zbigniew Rybka — przewodniczący Rady Uczelnianej Zrzeszenia Studentów Polskich (dalej ZSP), przy WSR, Jan Sikora — rektor Wyższej Szkoły Nauzykielskiej, Hieronim Skurpski — plastyk, przewodniczący Podkomisji Kultury WRN, Władysław Storonjański — przewodniczący PMRN we Fromborku, Szczepan Styranowski — przewodniczący WK SD, Henryk Świącicki — przedstawiciel WP, Marla Zientara-Malewska — literatka, Elżbieta Zielińska — przewodnicząca Wojewódzkiej Rady Kobiet, Mirosław Żurek — prezes WK ZSL. Przewodniczącym tego komitetu wybrano Juliusza Malewskiego — przewodniczącego WK FJN.

Do Wojewódzkiego Komitetu Organizacyjnego obchodów 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika weszli: Jan Batur — sekretarz WK FJN, Jerzy Chojnowski — przewodniczący PPRN w Braniewie, Jerzy Grelewski — przewodniczący PMRN w Olsztynie, Halina Hermanowicz — kierownik Wydziału Społeczno-Zawodowego WK SD, Tadeusz Kochanowski — kierownik Wydziału Propagandy KW PZPR, Bohdan Kurowski — prezes Zarządu Głównego Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze”, Stanisław Łoś — kierownik Wydziału Propagandy WK ZSL, Józef Mucha — wiceprzewodniczący PWRN, Władysław Niebieszczański — dyrektor Wojewódzkiego Zarządu Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, Aleksander

W składzie Komitetu Honorowego z czasem nastąpiły zmiany⁴. Jego prezydium zbierało się przeciętnie raz na 2 miesiące, obrady plenarne odbywały się 2 razy do roku.

Z dokumentacji wynika, iż Komitet Organizacyjny pracował znacznie intensywniej i to głównie przez resorty administracyjne i placówki społeczno-gospodarcze, którymi kierowali jego członkowie⁵. Komitet działał też przez 3 zespoły robocze: Inwestycyjny, Zagospodarowania Szlaku Kopernikowskiego, Kulturalno-Propagandowy. Na posiedzeniu 30 października 1972 r. Komitet Organizacyjny, korzystając z upoważnienia WK FJN dokonał zmian w swoim składzie, stosownie do zmian na odpowiednich stanowiskach w systemie administracyjno-politycznym i gospodarczo-kulturalnym województwa. Kryterium przynależności do Komitetu było bowiem w zasadzie sprawowanie funkcji kierowniczej w instytucji, organizacji lub placówce, mających w planach rocznicowych szczególnie ważne zadania. Zgodnie też z tym funkcję przewodniczącego Komitetu po Marianie Gotowcu (na jego wniosek) przejął Sergiusz Rubczewski — przewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej PWRN). Michała Atlasa zastąpił Edmund Wojnowski. Waltera Późnego, Gerarda Skoka i Artura Ussowicza zastąpili odpowiednio: Czesław Szadziewicz — wiceprzewodniczący PWRN, Eugeniusz Zawadzki — zastępca kierownika Wydziału Kultury PWRN, Ryszard Wójcik — dyrektor Dyrekcji Inwestycji Miejskich. Zmieniono także składy poszczególnych zespołów. Przewodnictwo Zespołu Inwestycyjnego sprawował Wincenty Chelchowski⁶, Zespołu Zagospodarowania Szlaku Kopernikowskiego Józef Mucha⁷, Kulturalno-

Pietrzak — dyrektor Zarządu Okręgu PTTK, Walter Późny — wiceprzewodniczący PWRN, Piotr Kruszczyński — sekretarz Wojewódzkiego Związku Kolek Rolniczych, Kazimierz Przybylski — przewodniczący WKPG, Gerard Skok — kierownik Wydziału Kultury PWRN (zastąpiony później przez Eugeniusza Zawadzkiego) — z Wydziału Kultury PWRN, Władysław Storonianski — przewodniczący PMRN we Fromborku, Jerzy Szymański — redaktor naczelny „Gazety Olsztyńskiej”, Artur Ussowicz — dyrektor Wojewódzkiej Dyrekcji Inwestycji Miejskich. Prezydium tego komitetu stanowili: Marian Gotowiec — przewodniczący, Michał Atlas — wiceprzewodniczący, Wincenty Chelchowski (wiceprzewodniczący PWRN) — wiceprzewodniczący komitetu, sekretarz Józef Piątczak.

4 Skład Honorowego Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego w przededniu rocznicy przedstawiał się następująco: Józef Buziński — I sekretarz KW PZPR, Władysław Gębik — literat, Marian Gotowiec — przewodniczący PWRN, Józef Kijowski — prezes WK ZSL, Aleksander Kozak — przewodniczący WKZZ, Stanisław Kołodziejczuk — przewodniczący ZW ZMS, Edward Kozakiewicz — prodzujący rolnik z Barcikowa, Tadeusz Krzymowski — rektor ART, Zbigniew Kusziak — naczelnik Urzędu Miejsko-Gminnego we Fromborku, Henryk Leśniowski — komendant Warmińskiej Chorągwi ZHP, Mieczysław Michalak — ślusarz z OZOS, Andrzej Nowak — przewodniczący ZW ZMW, Jan Sikora — rektor WSN, Hieronim Skurpiski — przewodniczący Podkomisji Kultury WRN, Bolesław Staniszewski — szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego, Szczeban Styranowski — przewodniczący WK SD, Henryk Świąciecki — przedstawiciel WP, Leonard Turkowski — prezes Oddziału Związku Literatów Polskich, Edmund Wojnowski — sekretarz KW PZPR, Andrzej Zaborniak — przewodniczący RU ZSP przy ART, Elżbieta Ziełńska — przewodnicząca WRK, Maria Zientara-Malewska — literatka. Funkcję przewodniczącego Komitetu pełnił Juliusz Malewski, będąc jednocześnie wiceprzewodniczącym WK FJN.

5 Zgodnie z sugestią M. Gotowca przyjęto zasadę: „rozliczamy się nie ilością zebrań, ilością dyskusantów, lecz efektami i liczbą załatwionych spraw”: APWRN, Akta WK FJN, t. 3. Informacja z 15 II 1972.

6 W zespole tym pracowali: Kazimierz Przybylski, Stefan Piątczak, Władysław Niebieszczański, Ryszard Wójcik, Lucjan Czubieli, Jerzy Grelewski, Bolesław Pietrzak, Jerzy Chojnowski, Władysław Storonianski, Ludwik Knorps (dyrektor Wojewódzkiego Zjednoczenia Budownictwa Rolniczego), Bolesław Filar (kierownik Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej), Aleksander Lipnicki (z WZGS).

7 Należeli do niego: Jan Boenigk, Czesław Browiński, Mieczysław Porzuczek (Sekretarz Generalny SSK „Pojezierze”), Teodor Dziankowski (zastępca kierownika Wydziału Rolnictwa

-Propagandowym początkowo kierował Walter Późny, a od 30 października 1972 r. — jak już wspomniano — Czesław Szadziewicz, ówczesny wiceprzewodniczący PWRN⁸.

Zespoły pracowały według ściśle określonych harmonogramów, a niezależnie od tego całość przygotowań była przedmiotem stałej troski instancji wojewódzkiej PZPR i PWRN — jako ogniwa administracji państwowej. Wyrazem tego było między innymi wspólne wyjazdowe posiedzenie egzekutywy KW PZPR i PWRN, odbyte 19 lutego 1972 r. (w 499 rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika) we Fromborku, w trakcie którego oceniono prawidłowość i efektywność przygotowań jubileuszowych oraz ustalono zadania wymagające partyjnego lub administracyjno-państwowego zaangażowania w toku spraw bieżących⁹. W ten sposób dokonywało się zespolenie różnorodnych wysiłków i inicjatyw, jednostkowego i zbiorowego wkładu w godne uczczenie kopernikańskiego pięćsetlecia.

SZLAK KOPERNIKOWSKI

Zweryfikowanie i wyznaczenie według kryteriów historyczno-turystycznych Szlaku Kopernikowskiego w województwie olsztyńskim związane jest, jak się wydaje, z nazwiskiem mgr. Jana Bałdowskiego, wieloletniego przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Krajoznawczej Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (dalej PTTK)¹⁰. Na długo przed jubileuszem przyjęło się, iż szlak ten przebiega przez miasta: Nowe Miasto (Lubawskie) — Lubawę — Dąbrówno — Olsztynek — Olsztyn — Dobrze Miasto — Lidzbark Warmiński — Pieniężno — Braniewo — Frombork. Do otoczenia zaliczono 64 miejscowości.

Od granic województwa bydgoskiego z kierunku Torunia i Brodnicy uwzględniono więc: Brzozie Lubawskie — Nielbark — Kurzętnik — Łąki — Bratian — Łązek i Sampławę. Od Lubawy do Olsztyńska: Złotowo — Napromek — Wygodę — Marwałd — Tułodział — Frygnowo — Stębark — Zybułtowo — Mielno — Pawłowo. Inny odcinek od ówczesnych granic województwa do Olsztyna prowadził przez Napierki — Powierz — Kanigowo — Załuski — Frankowo — Waplewo. Między Olsztyńkiem a Olsztynem do szlaku zaliczono PGR Amerykę oraz wsie Gryzliny — Miodówko — Stawigudę — Dorotowo. Z Olsztyna w kierunku Dobrego Miasta do szlaku włączono: Dywity — Spręcowo — Kabikiejmy Dolne — Barcikowo — Stary Dwór, a następnie: PGR Kosyń — Smolajny — Miłogórze — Kraszewo — Laudę — Ignalin — Runowo — Babiak — Miłkowo — Mingajny — Dargiele. Odcinek między Dobrym Miastem a Ornetą przebiegał przez PGR Kutnik — Prasłity —

PWRN), Leszek Krauze (kierownik Wydziału Rolnego KW PZPR), Leszek Niedzielski (zastępca prokuratora wojewódzkiego), Zenon Śmiechowski (dyrektor Okręgowego Zarządu Lasów Państwowych), Janusz Palmowski (architekt, Wydział Budownictwa PWRN), Stanisław Protakiewicz (redaktor „Gazety Olsztyńskiej”), Tadeusz Ulatowski (prezes WZKR), Kazimierz Tomaszczyk (dyrektor Wojewódzkiego Zjednoczenia Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarstw Rolnych).

⁸ Członkami zespołu byli: Tadeusz Kochanowski, Gerard Skok, Bohdan Kurowski, Władysław Ogrodziński, Jerzy Szymański, Andrzej Wakar (dyrektor Wydawnictwa „Pojezierze”), Jan Bańturo, Eligiusz Iwański, Eugeniusz Zawadzki, Andrzej Gerszberg (kierownik szkoły podstawowej nr 14 w Olsztynie).

⁹ Por. APWRNO, Akta WK FJN, t. 3. Wyciąg z protokołu „Ustalenia partyjne”.

¹⁰ APWRNO, Akta WK FJN, t. 2. Relacja Lengowskiego.

Zagony — Lubomino i PGR Karbowo. Z Ornety do Braniewa przez: Nowy Dwór — Henrykowo — Cieszyły — Pieniężno — PGR Sawity — Piotrowiec — Białczyn — Wołę Lipowską — Lipowinę — Zakrzewiec — Maciejowo — Bobrowiec. I dalej do granicy z ówczesnym województwem gdańskim, włączono wsie: Stepień — Narusę — Krzyżewo. Jedna trzecia miejscowości wraz z najważniejszą — Fromborkiem — znajdowała się w powiecie braniewskim. Poszczególne odcinki szlaku oddano pod opiekę doraznych komisji, podzespołów oraz członków komitetów obchodów rocznicowych. Za wszystkie przedsięwzięcia w miejscowościach od granicy województwa bydgoskiego do Lubawy odpowiadał Jan Baturó, od Lubawy do Olsztyńska — Eugeniusz Zawadzki, od Napierek do Olsztyńska — Aleksander Pietrzak. Odcinek Olsztynek — Olsztyn pozostawał pod opieką Lucjana Czubiela, a trasa od Olsztyna do Dobrego Miasta — Stanisława Łosia. Najdłuższe odcinki szlaku, a zatem najwięcej przedsięwzięć inwestycyjno-porządkowych znajdowało się w gestii Józefa Muchy i Wincentego Chełchowskiego (od Dobrego Miasta do Ornety i od Ornety do Braniewa). Walter Późny zajmował się odcinkiem od Braniewa do granicy z województwem gdańskim, a Władysław Niebieszczański — trasą Dobre Miasto — Lubomino — Orneta. We wszystkich miejscowościach zaliczonych do szlaku kopernikowskiego powołano terenowe komitety obchodów. Odpowiadały one za organizację imprez oświatowo-popularyzatorskich, jak i za prace podejmowane w ramach czynów społecznych. Prace społeczno-użyteczne ludności dofinansowywano ze środków państwowych i komunalnych. Wyremontowano 10,6 tys. budynków w miastach, osiedlach i wsiach, rozebrano 1,3 tys. obiektów uznanych za „szpecące”, a nie nadające się do restauracji¹¹. Remontami kapitalnymi objęto 470 km dróg państwowych i lokalnych oraz 490 tys. m² nawierzchni ulic i placów. Uzupełniono, wymieniono lub odnowiono około 5,5 tys. znaków drogowych, zagospodarowano ponad 40 ha parków i zieleńców. Wyremontowano 1,0 tys. sklepów detalicznych oraz zbudowano 55 nowych (pow. użytkowa 8,7 tys. m²). Jednocześnie zlikwidowano 41 sklepów (pow. użytkowa 2,1 tys. m²). Dokonano więc modernizacji handlu detalicznego, m. in. rozbudowując jego sieć i zwiększając powierzchnię lokali. Powstało 50 nowych placówek gastronomicznych o łącznej liczbie 4,4 tys. miejsc konsumpcyjnych (zlikwidowano 22 zakłady uznane za przestarzałe). Można więc stwierdzić, że miejscowości położone na Szlaku Kopernikowskim zyskały na walorach estetycznych, turystycznych i infrastrukturalnych społecznej. Wartość czynów społecznych przekroczyła 218,9 mln złotych. Wyróżnili się przede wszystkim mieszkańcy powiatów nowomiejskiego, lidzbarskiego i braniewskiego.

Należy tu wspomnieć też o pracach porządkowych, remontach (budynków, dróg, placów, ogrodzeń) i zadrzewieniach podjętych przez jednostki gospodarki uspołecznionej. Nakłady PGR na wymienione prace wynosiły 600 mln zł. Statystyki i sprawozdania nadsyłane do WK FJN informowały np. o wykonaniu 180 km ogrodzeń w jednostkach uspołecznionych na terenie wiejskim i miejskim¹². Również prowadzony w województwie od 1968 r. „Konkurs Gromad” w dużej mierze służył uporządkowaniu terenu. Co roku brało w nim udział kilka do kilkunastu gromadzkich jednostek administracyjnych. W roku gospodarczym 1972/1973 mieszkańcy wsi w ramach konkursu zbudowali własnym sumptem 3 świetlice, 2 kluby, jedną remizę strażacką, 617 bu-

11 *Warmia i Mazury w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi*, Gazeta Olsztyńska, 1973, nr 43.

12 *AFWRNO*, Akta WK FJN, t. 3. Wypowiedź A. Bąka.

dynków gospodarczych i mieszkalnych, 181 studni, a ponadto zorganizowali przeszło trzydzieści imprez kulturalno-oświatowych popularyzujących postać Astronoma i obchody rocznicowe¹³.

FROMBORK

„Jeszcze zanim narodzili się konkretne plany bieżącej pracy przygotowawczej obchodów, na Walnym Zjeździe Stowarzyszenia „Pojezierze” wiosną 1969 r. zgłoszono projekt uczczenia 500 rocznicy urodzin Kopernika m. in. usypaniem kopca i budową planetarium”¹⁴. O wiele wcześniej jednak względu nie tyle spektakularne, co utylitarne, nakazywały przyjąć i realizować program odbudowy i rozbudowy miasta, miasta w okresie panowania niemieckiego szczególnie zaniedbanego, w czasie wojny niezwykle i ciężko doświadczanego, a po wyzwoleniu stopniowo przywracanego życiu z myślą o m. in. coraz istotniejszej jego funkcji w masowym ruchu turystycznym¹⁵. Podstawą stosunkowo bogatej działalności inwestycyjnej we Fromborku stały się uchwały: nr XX PWRN w Olsztynie z 24 czerwca 1966 r. i nr 75/67 Rady Ministrów z 23 marca 1967 r. w sprawie obchodów 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Wymienione dokumenty, wraz z późniejszymi zmianami, określiły ramy programu inwestycyjnego we Fromborku i środków na jego realizację. W Uchwale nr XX PWRN w Olsztynie w sprawie rozwoju i aktywizacji Fromborka figurowały 23 zadania o charakterze inwestycji i kapitalnych remontów o łącznej wartości kosztorysowej 111 mln złotych. W latach 1971—1972 wprowadzono zmiany polegające na rezygnacji z pięciu pierwotnie przewidywanych zadań na rzecz wprowadzenia czterech nowych, co oznaczało wartościowe rozszerzenie programu do sumy przekraczającej 135,0 mln zł.

W „Programie działania w związku z obchodami 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika” (WK FJN, 29 XI 1971) rezygnowano na razie z budowy we Fromborku motelu (4,2 mln zł), wytwórni wód gazowych (1,0 mln zł), masarni (1,0 mln zł), oraz szaletu publicznego. Łącznie wówczas nie zamierzano podejmować realizacji zadań o wartości 6,9 mln zł. Równocześnie odnotowano przerób finansowy wartości 31,4 mln zł. Mieściły się w nim następujące wartości rzeczowe: odbudowa i adaptacja starego pałacu biskupiego (oddanego w użytkowanie Muzeum Mikołaja Kopernika), budowa dwóch bloków mieszkalnych o 144 izbach, nowej szkoły z 12 izbami lekcyjnymi (koszt 8334 tys. zł), piekarni, wykonanie ujęcia wód i sieci wodociągowej, utworzenie bazy punktu skupu żywca i magazynu Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. Oddano też do użytku odcinek sieci kanalizacji deszczowej.

Stwierdzono, iż wartość kosztorysowa inwestycji w toku wynosi 29,7 mln zł (sieć kanalizacji sanitarnej, oczyszczalnia ścieków, dom handlowy z apteką, dom mieszkalno-pocztowy oraz prace związane z zagospodarowaniem nadbrzeża). W latach 1972—1973 program przewidywał inwestycje wartości kosztorysowej około 80,0 mln zł i remonty kapitalne wartości 29,3 mln zł.

Rok 1972 był krytyczny, co do zgodności planów rzeczowych z finansowymi. Okazało się bowiem, że na ostatnie półtora roku pozostaje 3 razy

¹³ APWRNO, Akta WK FJN, t. 3. Wypowiedź Diankowskiego.

¹⁴ APWRNO, Akta WK FJN t. 3. Henryk Panas: *Informacja o udziale Stowarzyszenia Pojezierze w dotychczasowych przygotowaniach do obchodów kopernikowskich.*

¹⁵ Por. Władysław Jan Grabski: *300 miast wróciło do Polski*, Warszawa 1948, s. 106.

więcej prac budowlanych i porządkowych niż wykonano od 1966 r. do połowy 1971. Wynikłą z tego dysproporcję między możliwościami wykonawców a programem i limitami finansowymi pomogły usunąć bądź złagodzić interwencje politycznych i administracyjnych władz województwa. Ponadto zdołano wdrożyć budowę motelu, z której we wcześniejszym programie trzeba było zrezygnować¹⁶.

Jak wynika z informacji przedłożonej 18 stycznia 1973 r. przewodniczącemu PWRN Sergiuszowi Rubczewskiemu przez dr. Ryszarda Wójcika — dyrektora Wojewódzkiego Zarządu Inwestycji Miejskich, w tym czasie wiele zamierzeń inwestycyjnych znajdowało się w różnym stanie zaawansowania: m. in. pomnik Mikołaja Kopernika — wykonany był w 20%, Bosmanat — 60%, pole namiotowe PTTK — 70%, pawilon gastronomiczny — 50% itp.¹⁷ Za terminowe oddanie do użytku wszystkich zadań uczyniono odpowiedzialnym Wincentego Chełchowskiego, wskazując jednocześnie na poważne spiętrzenie prac w remontach kapitalnych i bieżących, np.: zespołu urządzeń i budynku usługowego na plaży, mola, elewacji obiektów użyteczności publicznej, rozbiórki niektórych budynków, uzbrojenia i oświetlenia ulic, prac porządkowych i zagospodarowania zieleni. Jak można wnosić z następných informacji kierownictwo W. Chełchowskiego przyczyniło się wydatnie do właściwego przebiegu prac¹⁸.

Szczególne znaczenie dla Fromborka miały prace konserwatorskie w obiektach zabytkowych. Jak wynika z Informacji (nr 1/1972) Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, do 1971 r. zabezpieczono resztki gotyckiej baszty zwanej żeglarską, wykonano prace remontowo-konserwatorskie „wieży wodnej”, zabezpieczono gotycką kaplicę Św. Anny (z konserwacją malowideł ściennych) wraz z klasztorem-przytułkiem; w warowni wykonano prace konserwatorskie przy murach, kontynuowano prace przy pałacu biskupim, basztach południowej i wschodniej, bramie zachodniej, moście nad odsłoniętym przedbraniem zwanym „Angulem”, kanonii pod wezwaniem św. Ludwika, a także wewnątrz katedry¹⁹. W pracach konserwatorskich w tym czasie na czołowe miejsca wysunęły się odbudowa i remont wieży dzwoniczej, bramy południowej, zagospodarowanie dziedzińca oraz adaptacja kościoła pod wezwaniem św. Mikołaja (kotłownia). W latach 1972 i 1973 kontynuowano: konserwację wież dzwoniczej i północnej; adaptację stacji transformatorowej (przy szkole) mającej doprowadzać energię na teren warowni, wykonano instalacje zewnętrzne i wewnętrzne (kanał ciepłowniczy, odwodnienie terenu, instalacja elektryczna do iluminacji warowni); dofinansowano remonty kanonii pod wezwaniem św. Piotra i św. Michała (użytkownik i inwestor generalny — PTTK, przeznaczone na hotele). Wszystkimi pracami konserwatorskimi kierował Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, mgr Lucjan Czubieli. Wymienione tu w skrócie poczynania inwestycyjne, konserwatorskie i inne wykonano w dużej mierze wcześniej, a część z nich tuż przed uroczystościami lipcowymi 1973 r. W wyniku tych prac Frombork zyskał nową szatę zewnętrzną, która nie tylko uświetniła obchody kopernikowskie w 1973 r., ale nadała miastu nową funkcję w życiu regionu.

16 APWRNO, Akta WK FJN, t. 2. Notatka służbowa z 22 II 1972 podpisana skrótem A. B.

17 APWRNO, Akta WK FJN, t. 3 (informacja opracowana przez mgr. Tylicza).

18 APWRNO, Akta WK FJN, t. 3. Wypowiedz S. Rubczewskiego.

19 Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie. Informacja nr 1 z 1972 r., maszynopis powielany.

Zasłużeni przy odbudowie miasta otrzymali odznaczenia państwowe i regionalne²⁰.

SESJE NAUKOWE

Rok Kopernikowski był równocześnie Rokiem Nauki Polskiej, obchodzonym pod hasłem „nauka polska w służbie narodu”.

Pierwszym spotkaniem w 1973 r. była kopernikowska sesja naukowa w Sali Kromerowskiej zamku olsztyńskiego (9—10 II 1973). Uczestniczyli w niej przedstawiciele świata nauki i kultury z Warszawy, Krakowa, Gdańska, Wrocławia, Poznania, Torunia i Olsztyna. 9 lutego wygłoszono następujące referaty: doc. dr hab. Antoni Czacharowski: *Mikołaj Kopernik w Toruniu*; prof. dr hab. Józef Mitkowski: *Mikołaj Kopernik w Krakowie*; mgr Jerzy Sikorski: *Mikołaj Kopernik we Fromborku*; doc. dr hab. Wiesław Bieńkowski: *Związki naukowe i kulturalne Krakowa z Warmią i Mazurami w XIX i XX wieku*; prof. dr hab. J. Mitkowski: *Warmia w historiografii krakowskiej*. Obradom przewodniczyli kolejno: prof. dr hab. Józef Burszta, doc. dr hab. Mikołaj Latuch, prof. dr hab. J. Mitkowski, doc. dr hab. Waclaw Odyniec. Sesji — zorganizowanej przez Muzeum Mazurskie i Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego (dalej OBN) w Olsztynie przy współudziale Towarzystwa Miłośników Historii Krakowa, z jego prezesem doc. dr hab. Wiesławem Bieńkowskim — towarzyszyły: uroczyste złożenie wiązanek kwiatów przed pomnikiem M. Kopernika, prapremiera filmu dokumentalnego Z. Bochenka „Mikołaj Kopernik”, otwarcie, w salach Muzeum Mazurskiego, wystawy „Warmia i Mazury od czasów Kopernika po dzień dzisiejszy”²¹.

Wśród konferencji naukowych wymienić należy także odbyty 19—20 maja 1973 r. w Olsztynie i we Fromborku Walny Zjazd Delegatów Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego. W programie bowiem, obok spraw organizacyjnych mieściła się sesja naukowa, w której brali udział naukowcy z całego kraju oraz goście z zagranicy. Omawiano na niej m. in. prace Mikołaja Kopernika dotyczące reformy monetarnej. Delegaci zapoznali się z dorobkiem archeologów Warmii i Mazur, z wynikami prac wykopaliskowych na Wzgórzu Fromborskim. Wielu wybitnych archeologów odznaczono — za zasługi badawcze i pomoc w rozwoju tej dyscypliny w obrębie województwa olsztyńskiego — honorową odznaką „Zasłużonym dla Warmii i Mazur”²².

28 maja rozpoczął obrady I Sejmik Nauki Olsztyńskiej. Posiedzenie plenarne naukowców Warmii i Mazur poprzedziły sesje przedstawicieli poszczególnych dyscyplin naukowych, w trakcie których dokonywano analizy stanu badań i problemów organizacyjnych postulatu „nauka praktyczna a praktyka naukowa”. Przewodniczący sekcji problemowych referowali wyniki tych analiz na plenarnym posiedzeniu sejmiku 29 maja w sali Filharmonii im. F. Nowowiejskiego. Pierwszym dzień obrad sejmiku nazwano dniem Akademii Rolniczo-Technicznej (dalej ART). Rozpoczęło go otwarcie wystawy dorobku naukowego tej zasłużonej dla województwa i kraju uczelni. W godzinach popołudniowych odbyło się uroczyste posiedzenie senatu ART, na którym promo-

²⁰ Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski otrzymali: Leon Maluszewski, Stanisław Moskal, Andrzej Pieniak, Aleksander Pietrzak. Por. *Frombork 1968—1973. Materiały Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie, maszynopis powielany.*

²¹ *Sesja naukowa na zamku olsztyńskim «O Koperniku w Toruniu i Krakowie», Gazeta Olsztyńska, 1973, nr 43 i 55.*

²² Por. *Z Otchłani Wieków, 1973, nr 4, ss. 239—240.*

wano 35 doktorów i doktorów habilitowanych. Jednocześnie w tym samym dniu do Księgi Czynów i Osiągnięć Nauki Polskiej, wprowadzonej przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki wpisano 5 tematów badawczych zrealizowanych przez zespoły naukowców ART. W ciągu dwudniowych obrad przedstawiciele środowisk naukowych województwa dyskusją koncentrowała się wokół podstawowych referatów, ogłoszonych przez doc. dr. Edmunda Wojnowskiego — sekretarza KW PZPR, prof. dr. hab. Tadeusza Krzymowskiego — rektora ART, doc. dr. hab. Jana Sikorę — rektora Wyższej Szkoły Nauczycielskiej (dalej WSN) oraz mgr. Jerzego Sikorskiego — dyrektora OBN w Olsztynie. Celem referatów jak też dyskusji było:

- określenie dotychczasowego dorobku nauki olsztyńskiej;
- ukazanie nauki jako jednego z czynników kształtujących współczesne oblicze społeczne, gospodarcze i kulturalne regionu;
- ustalenie kierunków rozwoju i potrzeb olsztyńskiego środowiska naukowego.

Chodziło też o uwydatnienie potrzeby współpracy środowisk naukowych województwa z innymi ośrodkami w kraju. Sejmik Nauki Olsztyńskiej zorganizowały ART w Olsztynie, WSN, OBN, Okręgowe Muzeum Mazurskie, Miejska Rada Narodowa (dalej MRN) oraz Naczelna Organizacja Techniczna (dalej NOT)²³.

Spośród sympozjów o charakterze popularnonaukowym należy też wymienić uczelnianą sesję w ART, na której omawiano m. in. filozoficzne treści i znaczenie teorii heliocentrycznej, stosunek Kościoła do teorii Kopernika oraz współczesną percepcję myśli kopernikańskiej w astronomii i teoriach ekonomicznych²⁴.

Miejscem sesji Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej (7 X 1973) był zamek olsztyński. Spotkanie miało charakter popularnonaukowy; zajmowano się głównie światopoglądowymi aspektami dzieła M. Kopernika²⁵.

8 i 9 września w Olsztynie i Fromborku obradowało Kopernikowskie Sympozjum Naukowe Lekarzy. W około stuosobowym zespole uczestników Sympozjum byli liczni naukowcy i lekarze z zagranicy, a m.in.: prof. dr Borys Pietrow — przewodniczący Wszechzwiązkowego Radzieckiego Towarzystwa Historyków Medycyny, prof. dr Stanisław Schwann — dyrektor Instytutu Karla Sudnoffa w Lipsku, dr Werner Piechocki — sekretarz Towarzystwa Historyków Medycyny NRD. Referat inauguracyjny na temat: *Działalność lekarska Mikołaja Kopernika na tle kultury medycznej w Polsce* wygłosił doc. Marcin Łysakowski. Prof. dr St. Schwann mówił o uroczystościach ku czci M. Kopernika w XVII i XVIII w. w Niemczech. Dr Andrzej Skrobaccki wygłosił referat: *Z historii trądu w Prusach*, natomiast tematem komunikatu Zdzisława Piesiaka — kierownika Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej PWRN był dorobek służby zdrowia na Warmii i Mazurach w ostatnim ćwierćwieczu. Prof. dr Zofia Kalinowska zaprezentowała temat: *Interpretacja recepty M. Kopernika w świetle astrologii*, zaś mgr Zofia Stopa omawiała dzieje aptek miasta Olsztyna. Prócz tego na treść obrad złożyły się referaty prof. dr. Tadeusza Bilikiewicza i doc. dr. Tadeusza Marcikowskiego

23 APWRNO, Akta WK FJN, t. 3. Sprawozdanie z sejmiku nauki olsztyńskiej.

24 *Mikołaj Kopernik i jego teoria na tle epoki*, Zeszyty Naukowe ART Olsztyn, zeszyt specjalny, 1973, nr 16, ss. 1—70.

25 *Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej za 1973 r.*, maszynopis powielany, s. 5.

dotyczące historii wizerunków astronoma i jego wyglądu zewnętrznego. *Po-lacy na wydziale lekarskim Uniwersytetu w Dorpacie w latach 1802—1889*, to tytuł referatu wygłoszonego przez dr. Zenobiusza Bednarskiego. W trakcie sympozjum wyniki swych badań prezentowali: dr med. Stanisław Flis, dr Henryk Pankiewicz, dr med. Marian Dudzicz i inni²⁶.

W województwie olsztyńskim odbywała się też część imprez Nadzwyczajnego Kongresu Międzynarodowej Unii Astronomicznej „Colloquia Copernicana”. 4—12 września uczestnicy kongresu odbyli kilka wycieczek „Szlakiem Kopernika”²⁷.

Cykl zjazdów naukowych, sesji i sympozjów zamykała — jak się wyda-je — ogólnopolska konferencja historyków sztuki pt. „Sztuka Pomorza i War-mii w czasach Kopernika 1450—1550”, odbyta 6—8 grudnia 1973 r. w salach Okręgowego Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. Spośród piętnastu referatów 3 dotyczyły regionu: *Uwagi o architekturze zespołu katedralnego we From-borku w XVI wieku* (mgr Zbigniew Nawrocki), *Architektura obronna War-mii* (mgr Danuta Domańska), *Fundacje artystyczne z Warmii i Prus Krzy-żackich XV/XVI wieku* (mgr Kamila Wróblewska). W dwudniowych obradach uczestniczyło około stu osób. Trzeci dzień przeznaczono na objazd trasy: Olsz-sztyn — Dobrze Miasto — Lidzbark Warmiński — Braniewo — Frombork — Orneta. Konferencję zorganizowało Stowarzyszenie Historyków Sztuki (Za-rząd Oddziału w Toruniu) wraz z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Wydziałem Kultury PWRN w Olsztynie²⁸.

INNE IMPREZY ROCZNICOWE

Olsztyńska poczta w okresie od stycznia do czerwca 1973 r. wydała 12 da-towników okolicznościowych o tematyce kopernikowskiej. W tej liczbie znaj-dowały się m.in.: specjalny datownik z okazji otwarcia Planetarium Lotów Kosmicznych w Olsztynie oraz wystawy filatelistycznej poświęconej M. Ko-pernikowi.

Ministerstwo Łączności wydało m.in. 12 rodzajów kart pocztowych oko-licznościowych, półilustrowanych, które cieszyły się dużym popytem w ca-łym województwie i kraju, a także dwie serie znaczków pocztowych z moty-wami nawiązującym do tematyki kopernikowskiej. Szczególną imprezą or-ganizowaną pod patronatem Ministerstwa Łączności był XXII Lot Szybwoe-wy z Torunia do Fromborka.

Od 9 maja do 16 czerwca 1973 r. pocztowcy Warmii i Mazur zorganizo-wali przejazd historycznego dyliżansu pocztowego Szlakiem Kopernika. Dy-liżans — eksponat Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu — był obsługiwany przez pocztyliona, woźnicę i trębacza w strojach historycznych. Zaprzęg złożony z pięciu koni zakupił specjalnie na tę okazję Polski Związek Filatelistów w województwie olsztyńskim. Ten XIX-wieczny dyliżans prze-wiózł na swej trasie około miliona przesyłek listowych zaopatrzonych w na-lepki okolicznościowe i odciski przygotowanych na tę okoliczność datowników.

²⁶ St. Flis, *Kopernikowskie sympozjum lekarzy w Olsztynie i Fromborku*, w: Komuni-katy Mazursko-Warmińskie, 1974, nr 1, ss. 97—101.

²⁷ Por. J. Smak, *Nadzwyczajny Kongres Międzynarodowej Unii Astronomicznej*, w: Nau-ka Polska 1973, nr 6, s. 102.

²⁸ APWRNO, Akta WK, FJN, t. 3. Informacja z 20 I 1974,

Trasa biegła z Olsztyna przez Dobre Miasto — Lidzbark Warmiński — Pieńiężno — Braniewo — Frombork — Elbląg — Malbork — Sztum — Kwidzyn — Grudziądz — Wąbrzeźno — Brodnicę — Golub — Chełmżę — Chełmno — Bydgoszcz — Toruń — Ciechocinek — Włocławek — Gostynin — Kutno — Łęczycę — Zgierz — Łódź — Tuszyn — Piotrków Trybunalski — Paradyż — Smyków — Kielce — Chęciny — Jędrzejów — Miechowo — Słomniki do Krakowa. Poczesne miejsce wśród korespondencji zajmował list od władz miejskich Olsztyna do „ojców grodu Krakowa”. Na całej trasie dy-lizans był serdecznie i uroczystie witany, a w miejscach postoju organizowa-no wystawy, występy zespołów artystycznych itp. Obok Poczty Polskiej wspó--organizatorem tej trudnej propagandowo formy uczczenia 500 lecia urodzin Kopernika był Polski Związek Filatelistów²⁹.

Duży wkład w dzieło jubileuszu autora *De revolutionibus* wnieśli członkowie olsztyńskiego oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków. Opraco-wali oni koncepcję plastycznego zagospodarowania Szlaku Kopernikowskiego, byli inicjatorami i organizatorami trzyetapowego konkursu plastycznego pt. „Mikołaj Kopernik i jego idea”. Zorganizowali też dwa plenery kopernikowskie (pierwszy odbył się w 1971 r. w Waszecie koło Olsztynka). Odbyło się wiele wystaw indywidualnych i zbiorowych. Powstały liczne rzeźby, obrazy, grafiki i medale. Wystawa fotograficzna „Warmia — Ziemia Kopernika” Wacława Kapusto (według scenariusza J. Sikorskiego w opracowaniu plastycznym Bo-żeny i Eugeniusza Jankowskich) przygotowana w 20 kompletach, była ekspoz-nowana w wielu krajach.

Szczegółowe omówienie plastycznej oprawy obchodów kopernikowskich wymagałoby specjalnego obszernego artykułu. Sporo materiału faktograficz-nego w tej kwestii znaleźć można w aktach WK FJN³⁰.

Program zakładał szczególnie uroczystą inaugurację obchodów 500 lecia urodzin wielkiego uczonego 19 lutego 1973 r. czyli dokładnie w rocznicę. Centralne uroczystości, do których miasto przygotowywało się bardzo staran-nie, miały odbyć się w Olsztynie.

Już od kilku lat, staraniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, pro-wadzono prac przy odbudowie i adaptacji zabytkowych budynków na Sta-rym Mieście oraz dokonywano konserwacji murów średniowiecznych forty-fikacji miejskich.

Po rozstrzygnięciu ogólnopolskiego konkursu literackiego na dramat, opo-wiadanie i reportaż — ogłoszonego w 1971 r. przez Wydział Kultury PWRN, Oddział Związku Literatów Polskich oraz Zarząd Główny Stowarzyszenia „Pojezierze” — trwał nowy konkurs literacki (na poemat, reportaż lub re-nenzję) organizowany przez Klub Młodych Pisarzy przy Zarządzie Wojewódz-kim Związku Młodzieży Wiejskiej w Olsztynie, redakcję „Warmii i Mazur” oraz Wydział Kultury PWRN. Konkurs rozstrzygnięto w czerwcu 1973 r. uzy-skując interesujący zestaw tematów i autorów³¹.

Z materiałów przesyłanych przez wydziały kultury prezydów rad narodo-wych do Komitetu Kopernikowskiego wynika, że 243 zespoły artystyczne przygotowały program o tematyce kopernikowskiej, a w dziesięciu miejskich klubach zakładowych i 16 różnych placówkach kulturalnych opracowano sce-

29 APWRNO, Akta WK FJN, t. 3. Sprawozdanie G. Staniaszek i T. Romaniewicza.

30 Ibidem. Informacja o działalności Wydz. Kultury PWRN z 31 VIII 1973.

31 Ibidem. Informacja W. Wacewicza.

nariusze imprez artystycznych (tzw. towarzyszących) w ramach uroczystości inauguracyjnych³².

Rok Kopernikowski zainaugurowano zgodnie z planem. Najbardziej spektakularnym momentem było oddanie do użytku Planetarium Lotów Kosmicznych w Olsztynie. Kompleks budynków mieszczący również salony wystawiennicze Biura Wystaw Artystycznych (dalej BWA) i kawiarnię zaprojektował inż. arch. Ludomir Gośławski, a wykonało — w rekordowym czasie czternastu miesięcy — Olsztyńskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego. Pomysłodawcami byli doc. dr Włodzimierz Barań z ART i ówczesny prezes ZG SSK „Pojezierze” — Bohdan Kurowski. Pomysł zrazu wydawał się nierealny ze względów zarówno finansowych, jak czasowych. Jednakże zabiegi „Pojezierza”, władz politycznych i administracyjnych zaowocowały uchwałą Prezydium Rządu (w połowie 1971 r.) o budowie obiektu.

Planetarium wyposażono w aparaturę projekcyjną zakładów Zeissa z Jeny wzniesiono kosztem prawie 37 mln.

W dniu uroczystego otwarcia, w budynkach Planetarium mieściły się liczne wystawy związane z obchodami, a miasto stało się świadkiem ważnych wydarzeń kulturalnych (o czym szerzej na następnych stronach).

Liczne imprezy kulturalno-rozrywkowe odbywały się na terenach województwa między lutym a grudniem 1973 r. Tylko w miejscowościach bezpośrednio leżących na Szlaku Kopernika odbyło się około 300 różnych odczytów, występów zespołów artystycznych itp. Najwięcej przypadło na miesiące letnie. Np. w czerwcu i lipcu 1973 r. prawie we wszystkie poniedziałki i wtorki organizowano występy zespołów artystycznych (m.in. grup muzycznych Polskiego Stowarzyszenia Jazzowego) w Olsztynie, Lidzbarku Warmińskim, Orniecie i Braniewie. Czwartki lipcowe były w tych miastach zarezerwowane na występy zespołów harcerskich „Zgrupowania Frombork 1001”. Harcerski karnawał artystyczny, wieczory ballad i romansów, plenerowe imprezy astradowe, koncerty kapel i orkiestr wojskowych oraz zakładowych — to główne akcenty programów niedzielnych. Wydział Kultury Prezydium MRN w Olsztynie zorganizował w tym okresie 49 imprez plenerowych po ogólnym tytule „Olsztyński Karnawał Artystyczny”, w którym brały udział niemal wszystkie zespoły artystyczne miasta. Najpopularniejszą imprezą artystyczną Olsztyna w Roku Kopernikowskim był — jak się wydaje — „Lipiec Muzyczny, Olsztyn 1973”. wystąpiło wielu solistów i wiele zespołów muzycznych m.in. jazzowe z Anglii, Szwecji i Danii. Uczestniczyły też teatry z Warszawy i najlepsze zespoły młodzieżowe. Wojewódzki Dom Kultury (dalej WDK) w Olsztynie przyczynił się koncertami zespołów amatorskich, kiermaszami sztuki ludowej itp.

Niezwykłe bogaty program kulturalno-artystyczny uświetniły: Teatr Państwowy im. Stefana Jaracza prapremierą sztuki Józefa Grudy „Portret Doktora Mikołaja” (64 spektakli), oraz Państwowa Orkiestra Symfoniczna im. F. Nowowiejskiego prawykonaniem „Oratorium «De Revolutionibus»”, skomponowanego przez Tadeusza Paciorekiewicza do tekstu Stefana Połoma (w przekładzie na łacinę Wiktora Steffena). „Monumentalne dzieło ku czci Mikołaja Kopernika przyjęte zostało przez słuchaczy nadzwyczaj gorąco” — pisała „Gazeta Olsztyńska”³³.

³² Ibidem. Sprawozdanie z działalności Wydziału Kultury PMRN w Olsztynie za okres I i 1973 — 31 VIII 1973.

³³ *Warmia i Mazury w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi*, Gazeta Olsztyńska, 1973, nr 43.

W dniu urodzin Mikołaja Kopernika, w trakcie galowego koncertu, Państwowej Orkiestrze Symfonicznej nadano godność Filharmonii³⁴.

Kulminacyjnym momentem widowiskowej sfery całorocznych obchodów było uroczyste odsłonięcie pomnika Mikołaja Kopernika (dłuta Mieczysława Waltera) we Fromborku. 15 lipca, wobec kilkunastotysięcznego tłumu, ówczesny premier Piotr Jaroszewicz dokonał aktu odsłonięcia. Dzień ten uświetniły m.in. parada jachtów, manifestacje licznie zgromadzonej młodzieży, koncerty w różnych punktach miasta, a wieczorem pokaz typu „światło i dźwięk”, gdzie iluminacji poszczególnych fragmentów warowni towarzyszyły teksty poetyckie.

Jednakże imprezy tego typu co fromborska miałyby się z celem i szybko zatarły się w pamięci, gdyby nie wytrwała, z pozoru mało efektowna, praca upowszechniająca wiedzę o Koperniku i miejscach jego działania — wielu osób, środowisk i instytucji.

Pożyteczną i efektywną działalność rozwinął olsztyński oddział przedsiębiorstwa „Prasa — Książka — Ruch”. 10 maja 1973. w Olsztynie oddano do użytku obszerny i nowoczesny lokal Klubu Międzynarodowej Prasy i Książki (przy zbiegu ulic 1 Maja i Zwycięstwa). Prócz tego zorganizowano:

— przeszło 500 odczytów o tematyce kopernikowskiej w stałych punktach odczytowych;

— 80 spotkań autorskich z pisarzami uczestniczącymi w ogólnopolskiej sesji literacko-naukowej³⁵;

— 50 seansów filmowych związanych z osobą i osiągnięciami Kopernika oraz rozwojem współczesnych badań kosmosu;

— 45 spotkań autorskich o tematyce dotyczącej historii sztuki i folkloru Warmii i Mazur, ze szczególnym uwzględnieniem okresu kopernikowskiego;

— 35 spotkań z pisarzami olsztyńskimi, którzy w swej twórczości uwydatniali problematykę regionalną;

— 35 kameralnych koncertów klubowych z cyklu „Muzyka epoki Kopernika” wykonanych przez olsztyńską Orkiestrę Symfoniczną;

— 30 imprez z cyklu poetyckiego „Szkic do portretu” w wykonaniu aktorów Teatru im. Stefana Jaracza.

Na odnotowanie zasłużyły też liczne interesujące ekspozycje zorganizowane przez „Ruch” m.in.: wspólnie z redakcją „Szpilek” przygotowana wystawa grafik i rysunków satyrycznych „A jednak się kręci”; wystawa fotografów dokumentalnych Zbigniewa Grabowskiego zatytułowana „Szlak Kopernika”; prac plastycznych z konkursu: „Mikołaj Kopernik i jego idea”.

Wydano też ekslibris o tematyce kopernikowskiej (projektu Małgorzaty Korolko), kopertę okolicznościową, rozprawdzono kilkadziesiąt tysięcy pocztówek, plaketek, herbów, breloczków i innych pamiątek³⁶.

EKSPOZYCJE MUZEALNE

Tematykę wystaw sieci placówek muzealnych województwa olsztyńskiego w 1973 r. związane z rocznicą Kopernikowską. W olsztyńskim Zamku, siedzibie Muzeum Mazurskiego, otwarto 10 lutego 1973 r. dwie wystawy:

34 W. Jarmulowicz, *Oratorium «De Revolutionibus»*, Gazeta Olsztyńska, 1973, nr 43.

35 Sesja odbywała się 22–24 września 1972 r. w Olsztynie i Fromborku, por. APWRNO, Akta WK FJN, t. 2. Referaty G. Skoka i przemówienie powitalne S. Rubczewskiego.

36 APWRNO, Akta WK FJN, t. 3. Sprawozdanie W. Świeczkowskiego.

— „Warmia i Mazury od czasów Kopernika po dzień dzisiejszy”, na której pokazano zbiory zarówno z zasobów własnych, jak też wypożyczone od kolekcjonerów prywatnych, bibliotek i muzeów krajowych. Pewną część eksponatów (dywany mazurskie) wypożyczono nawet z muzeum w Berlinie;

— „Instrumenty astronomiczne i starodruki z XVI—XVIII w.”, gdzie zbiory własne uzupełniono eksponatami wypożyczonymi z muzeów warszawskich oraz Muzeum Literatury Czeskiej w Pradze.

Zamek Biskupi w Lidzbarku był miejscem dwóch ekspozycji otwartych 16 czerwca tegoż roku: „Wnętrza zamkowe”; „Wybitni mieszkańcy zamku lidzbarskiego”.

Scenariusze obu wystaw opracowali specjaliści z muzeum olsztyńskiego. Wśród zbiorów znalazło się szczególnie dużo wartościowych eksponatów dotyczących życia i twórczości Ignacego Krasickiego³⁷.

Również we Fromborku uroczystości uświetniono ekspozycjami muzealnymi. Były to: stała wystawa biograficzna „Kopernik — życie i dzieło” (stary pałac biskupi); zestaw rzeźb z okresu baroku (tamże); „Kopernik w sztuce współczesnej” (tzw. Wieża Radziejowskiego); „50 wieków astronomii” (tamże); konserwatorska „Frombork wczoraj i dziś” (tamże); rekwizyty z filmu „Kopernik” Ewy i Czesława Petelskich (Kanonía NMP).

Wśród wystaw fromborskich były też ekspozycje zbiorów filatelistycznych, skałki księżycowej (z amerykańskich badań kosmicznych) oraz tkanin Barbary Hulanickiej.

W Wieży Mikołaja Kopernika urządzono specjalne pomieszczenie „Miejsce hołdu”, a w Wieży Radziejowskiego zainstalowano planetarium oraz wahadło Foucaulta.

Autorowi *De revolutionibus* poświęcone były również mniejsze ekspozycje czasowe w innych muzeach województwa. Muzeum Mazurskie w Szczytnie eksponowało: wystawę rysunku i grafiki E. Grajewskiego „Lidzbark — miasto Kopernika”; fotograficzną: „Warmia — ziemia Kopernika”. Muzeum Państwowe w Kętrzynie zorganizowało wspólnie z miejscowym oddziałem Polskiego Związku Filatelistycznego wystawę znaczków o tematyce kopernikowskiej i astronomicznej³⁸.

Wystawy innych instytucji i placówek kulturalnych.

W nowo otwartej galerii BWA zapoczątkowano działalność ekspozycyjną sztuki współczesnej „Mikołaj Kopernik i jego idea”, w której wzięło udział 41 artystów plastyków prezentując 221 prac (malarstwo, rzeźba, grafika, rysunek, tkanina artystyczna, medalierstwo). Komisarzami wystawy byli Anna Korybut-Daszkiewicz i Bolesław Marschal. Okolicznościowy katalog ekspozycji opracowała Krystyna Poklewska.

BWA w 1973 r. przedstawiło w salonach własnych oraz salach wystawowych innych placówek oświatowych i kulturalnych województwa 58 ekspozycji malarstwa, rzeźby, grafiki, sztuki ludowej, fotografii, tkaniny artystycznej, medalierstwa i plakatu. Wszystkie one pośrednio lub bezpośrednio dotyczyły obchodów kopernikowskich³⁹.

W salach Planetarium Lotów Kosmicznych oprócz seansów i projekcji astronomicznych odbyły się m.in.: wystawa sprzętu optycznego produkcji zakładów Zeissa w Jenie; pokaz autografów radzieckich i amerykańskich kos-

³⁷ Ibidem. Informacja o działalności muzeum w roku 1973.

³⁸ Ibidem. Sprawozdania placówek muzealnych.

³⁹ Ibidem. Informacja mgr. Z. Hinca.

monautów ze zbiorów E. Kuca; „Aleksander Wołos o Koperniku” (wystawa grafiki); pokaz — stacja obserwacji sztucznych satelitów ziemi nr 1151 w Olsztynie; wystawa „Instrumenty astronomiczne w epoce Mikołaja Kopernika” (rekonstrukcja). Tematyka ponad stu prelekcji i wykładów koncentrowała się głównie wokół współczesnych osiągnięć kosmonautyki i astronomii⁴⁰.

Wydział Oświaty i Kultury Prezydium MRN wspólnie z olsztyńskimi szkołami średnimi i podstawowymi zorganizował konkurs plastyczny — „Ozdabiamy nasze miasto”, podtytuł tematyczny konkursu brzmiał — „Od Kopernika do sputnika”. Najlepsze z nadesłanych prac eksponowano w maju na wystawie w ratuszu. Młodzi artyści ozdobili też malowidłami liczne płoty w mieście. Towarzyszył tej pięknej zabawie plebiscyt prasowy „Gazety Olsztyńskiej”⁴¹.

Wojewódzki Dom Kultury, z pomocą Wydziału Kultury PWRN i Centralnego Ośrodka Metodyki Upowszechniania, prowadził ogólnopolski konkurs fotograficzny „Ziemia Kopernika”. Nadesłano 167 prac eksponowanych następnie w WDK i innych miejskich placówkach kulturalnych.

WDK był również głównym organizatorem i patronem trwającego rok (1971—1972), wojewódzkiego konkursu na najlepiej zorganizowaną imprezę kopernikowską. Jury oceniło 746 imprez kulturalnych o tematyce kopernikowskiej (udział wzięły 162 instytucje oraz 102 szkoły podstawowe i średnie). Szczególnie istotne w tej akcji były liczne wystawy oświatowe, przeglądy filmów, ekspozycje wydawnictw, odczyty i rozwój innych form upowszechniania wiedzy o wszechświecie i treściach jubileuszu kopernikowskiego. W ten sposób wiele imprez na r. 1973 miało już tematycznie i artystycznie „ustalony atest”. W wystawiennictwie wysoko notowano przedsięwzięcia Klubu „Copernicana” Zarządu Okręgu Polskiego Związku Filatelistów.

Poza regionalnym programem odbyły się dwie, godne odnotowania ekspozycje zagraniczne: 19 II 1974 w Pradze, w Ośrodku Informacji i Kultury Polskiej, inaugurowano wystawę — „Kopernik na Warmii i Mazurach”; drugą — „Olsztyńskie — ziemia Kopernika” — w Ośrodku Informacji i Kultury Polskiej w Lipsku — zorganizował olsztyński Oddział Polskiej Izby Handlu Zagranicznego. Była ona prezentacją dorobku gospodarczego, społecznego oraz kulturalnego Warmii i Mazur, a jednocześnie pewnego rodzaju ofertą gospodarczo-towarową wobec sąsiadów z NRD, ukazując m.in. walory rekreacyjno-turystyczne województwa, Szlak Kopernikowski itp.⁴²

WYDAWNICTWA

W programie obchodów ważne miejsce wyznaczono publikacjom o tematyce kopernikowskiej. Według informacji z 1 czerwca 1972 r. można było sądzić, iż od pierwszego półrocza 1973 na rynku księgarskim znajdzie się ponad 150 nowych tytułów wydawnictw naukowych, popularnonaukowych, beletrystycznych, artystycznych i innych. W tych planach również środowisko olsztyńskie miało liczący się udział⁴³. Jednakże nawet do końca 1973 r. nie zdołano wy-

40 Ibidem. *Rok owocnej działalności w służbie społeczeństwa*, sprawozdanie dr. S. Oszeżaka z 15 III 1974.

41 H. Judzińska, *Konkurs od Kopernika do sputnika*, *Gazeta Olsztyńska*, 1973, nr 121.

42 *Olsztyńskie — ziemia Kopernika*, *Gazeta Olsztyńska*, 1973, nr 110.

43 APWRNO, Akta WK FJN, t. 2. Informacja o zaawansowaniu wydawnictw według stanu na dzień 1 VI 1972.

dać wszystkich planowanych pozycji. Tym niemniej staraniem olsztyńskich środowisk naukowych i twórczych na rynku księgarskim znalazły się liczne „Copernicana”. Do najbardziej reprezentatywnych zaliczyć zapewne można wydawnictwo Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski) i OBN zatytułowane *Kopernik na Warmii. Życie i działalność publiczna. Działalność naukowa, środowisko, kalendarium* (red. J. Jasiński, B. Koziełło-Poklewski, J. Sikorski, 500 ss., nakład 1000 egz.). „Książka jest zbiorem prac wielu autorów, przy czym są to prace — jak pisze w przedmowie J. Sikorski — w większości publikowane w ciągu ostatnich kilkunastu lat w ograniczonych nakładach, na łamach wydawnictw z reguły ściśle specjalistycznych i niedostępnych już na rynku księgarskim. Przeważna ich część ukazała się drukiem w Olsztynie i w znacznej mierze prezentują też one dorobek tutejszego środowiska”. Zbiór zawiera prace: Mariana Biskupa, Stanisława Flisa, Leszka Hajdukiewicza, Danuty Jamiołkowskiej, Mariana Gumowskiego, Andrzeja Kempfiego, Janusza Kisielewskiego, Tadeusza Przyppkowskiego, Jerzego Sikorskiego, Stanisława Szpilczyńskiego, Zofii Wardęskiej i Kamili Wróblewskiej. Streszczenia w językach obcych i indeksy podnoszą jeszcze walory tego wydawnictwa. Wobec tego, że w roku kopernikowskim nie ukazała się w kraju żadna monografia naukowa, *Kopernik na Warmii* stał się najpoważniejszą publikacją tego typu, a jego nakład dalece niewystarczającym.

Numer specjalny (116) Zeszytów Naukowych ART, Olsztyn, zatytułowany *Mikołaj Kopernik i jego teoria na tle epoki*, był plonem sesji popularnonaukowej (por. rozdz. „Sesje”, przyp. 24).

W r. 1973, podobnie jak i w latach poprzednich, kopernikanistyce wiele uwagi poświęcały „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, kwartalnik Stacji Naukowej PTH i OBN w Olsztynie. W dziale „Copernicana” (prowadzonym od 1965 r.) ukazywały się pierwodruki źródeł oraz opracowania oparte na nie wykorzystanych dotąd bądź nieznanymi materiałach źródłowych.

Problematyce kopernikowskiej poświęcono w całości tom 9 „Studiów Warmińskich” (Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne), datowany wprawdzie na 1972 r., ale faktycznie wydany dopiero w pierwszym kwartale 1973 r. Na 568 stronach zawarto wiele rozpraw, materiałów, recenzji i omówień. Pisali m.in.: o nowych odkryciach kopernikowskich — bp Jan Obłak; o recepcji heliocentryzmu — Barbara Bieńkowska; o różnych aspektach myśli kopernikowskiej — Stanisław Kempa, bp Juli:n Wojtkowski⁴⁴.

Miano „białego kruką” zyskała sobie edycja Państwowych Zakładów Wydawnictw Lekarskich *Kopernik i medycyna*. Na zawartość tej książki, wydanej w nakładzie 1500 egz. składają się dwie rozprawy naukowe. Autorem jednej z nich był olsztynianin dr med. Stanisław Flis. Druga rozprawa wyszła spod pióra prof. dr. Stanisława Konopki⁴⁵.

Oddział Wojewódzki Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego wydał techniką małej poligrafii (nakł. 150 egz.) materiały z seminarium popularnonaukowego „Mikołaj Kopernik i jego działalność”. Broszura ma 60 stron i zawiera 4 referaty: Jerzego Sikorskiego *Mikołaj Kopernik, życie i działalność*; Henryka Dąbrowskiego *Mikołaj Kopernik jako ekonomista*; Jerzego Suchty *Mikołaj Kopernik jako wyraziciel postępu w kwestii chłopskiej* oraz Zbigniewa Grabowskiego *Walory zabytkowe Szlaku Kopernikowskiego*.

44 A. Lenkiewicz, *Studia Warmińskie*, w: Euhemer 1974, nr 1, s. 108.

45 *Biały kruk*, Gazeta Olsztyńska, 1973, nr 277.

Na uwagę zasługuje działalność edytorska olsztyńskiego Wydawnictwa „Pojezierze”, które wzbogaciło rynek księgarski wieloma wydawnictwami.

Pamiętkowy album *Olsztyńskie* wydano nakładem Wydziału Kultury PWRN, w 20 tys. egz. Wstęp napisał Tadeusz Ostojki, zdjęcia są dziełem Wacława Kapusto. Wydrukowano w Lipsku 1973.

W eseistyce historycznej umieścić można *Prywatne życie Mikołaja Kopernika* — Jerzego Sikorskiego (Olsztyn 1973, Pojezierze, 274 ss.). Autor, znany w kraju kopernikolog, wykorzystał szeroką bazę źródłową i aktualne badania naukowe, by ciekawie i kompetentnie ukazać postać wielkiego astronoma.

Ukazały się też tomy poetyckie: Stefana Flukowskiego, *Oko byka* i wiersze poetów polskich poświęcone Kopernikowi, *Słoneczna kantata* (antologia od ok. 1540 do 1971 r.).

Długa byłaby lista wydawnictw naukowych, popularnonaukowych, turystyczno-krajoznawczych, kartograficznych, beletrystycznych i innych, które „Pojezierze” wydało przed rocznicą kopernikowską, lub też po niej. Można by tu wspomnieć chociażby o pozycji albumowej Tadeusza Piaskowskiego, Jerzego Sikorskiego i Wacława Kapusto, *Frombork*, o serii wydawniczej „Komentarze Fromborskie”, Hieronima Skurpskiego *Frombork w rysunkach*, Leonarda Turkowskiego *Ziemia i niebo. Powieść o Mikołaju Koperniku*, Tadeusza Chrościelewskiego *Hipokrene warmińska* (poezje poświęcone m.in. Kopernikowi), „Roczniku Olsztyńskim” itp. Całością tej działalności edytorskiej zasługuje na specjalne opracowanie. Tu można powiedzieć tylko, że sytuuje ona Olsztyn w rzędzie najaktywniejszych ośrodków wydawnictw kopernikowskich.

W działalności wydawniczej zaznaczyły też swój udział Muzeum Mazurskie i Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej. Staraniem tych instytucji w 1973 r. ukazały się trzy dość obszerne informatory o muzeach „Szłaku Kopernikowskiego” w województwie (w pięciu wersjach językowych polskiej, rosyjskiej, angielskiej, francuskiej i niemieckiej, nakł. po 31 tys. egz.): *Wzgórze Fromborskie; Rezydencja Lidzbarska; Zamek Kopernikowski w Olsztynie*.

Spośród folderów i przewodników odnotować trzeba opracowanie Jana Bałdowskiego, Kazimierza Ludwickiego i Czesława Skonki *Szlakiem Kopernika. Przewodnik*. Zawiera ono obok licznych ilustracji, szkiców i informacji o zabytkach, także aktualne dane o usługach i bazie turystycznej szlaku.

Muzeum Mazurskie wydało dwie pozycje informacyjno-katalogowe, poświęcone wystawom Roku Kopernikowskiego. Katalog podstawowej wystawy muzeum: „Warmia i Mazury od czasów Kopernika po dzień dzisiejszy” wydano w nakładzie 10 tys. egz. i pięciu wersjach językowych⁴⁶; *Mikołaj Kopernik — przewodnik po wystawie* — malarstwa, grafiki i rzeźby studentów ASP z Warszawy, w nakładzie 600 egz. Ekspozycja — plon studenckich plenerów z Olsztyna, Lidzbarska Warmińskiego, Fromborka i Torunia — odbyła się w kwietniu i maju 1973 r., w salonach BWA.

W 1973 r. ukazał się również zbiór ekslibrisów Małgorzaty Korolko *Nicolas Copernicus 1473—1973*, wydany w 200 numerowanych egzemplarzach.

⁴⁶ APWRNO, Akta WK FJN, t. 3. Informacja o działalności Muzeum w r. 1973.

INNE

Wartość sprzedaży detalicznej wydawnictw w księgarniach przedsiębiorstwa „Dom Książki” była w 1973 r. o 19% wyższa niż w roku poprzednim. Wskaźnik zakupu książek na jednego mieszkańca województwa osiągnął kwotę 61,05 zł⁴⁷.

Sondaże i analizy wykazywały także wydatny wzrost stanu czytelnictwa. Dużą popularnością cieszył się konkurs czytelniczy „Domu Książki” zorganizowany wspólnie z redakcją tygodnika „Panorama Północy”. Był on tematycznie związany z obchodami, podobnie zresztą jak turniej czytelniczy „Wkład Polaków do skarbnicy wiedzy” (10 XII 1972 — 4 V 1973), który prowadziły Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka, Wojewódzka Rada Związków Zawodowych, Zarząd Główny SSK „Pojezierze”, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Zarząd Wojewódzki Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej. Statystyki wykazywały, że turniej ten objął zasięgiem całe województwo i wzięło w nim udział 3324 uczestników, niemal ze wszystkich grup społeczno-zawodowych. Z trzech tematów turniejowych najbardziej popularny był pierwszy: „Mikołaj Kopernik życie i dzieło”, uczestniczyło w nim 3106 osób — tzn. 93,4% wszystkich startujących w turnieju⁴⁸.

Przegląd treści, form i zakresu programów rocznicowych w powiatach przynoszą sprawozdania wydziałów kultury powiatowych rad narodowych⁴⁹. Dla przykładu: w powiecie morąskim obchody w placówkach oświatowo-wychowawczych trwały cały rok. Na lekcjach języka polskiego zapoznawano młodzież z wydawnictwami o polskim Astronomie. We wszystkich szkołach organizowano konkursy, zgaduj-zgadule i quizy na temat życia i działalności naukowej Mikołaja Kopernika. W większości szkół urządzono ekspozycje zdjęć, plakatów i wydawnictw. Wszystkie wycieczki szkolne w swych programach uwzględniały zwiedzanie Fromborka, Lidzbarka Warmińskiego i Olsztyna. Mniej więcej połowa młodzieży szkolnej w 1973 r. zwiedziła Planetarium. Biblioteki publiczne gromadziły na bieżąco wszystkie ukazujące się wydawnictwa związane z biografią Kopernika, jego epoką i obchodami 500 lecia urodzin. Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna skompletowała w ten sposób kilka zestawów „kopernikowskich” po 66 pozycji w każdym, biblioteki w terenie zgromadziły zestawy liczące przeciętnie od 15 do 20 pozycji. W bibliotece powiatowej urządzono dwie duże wystawy o Koperniku, 30 przeglądów książek, 5 prelekcji, 70 wystaw książek, 12 montaży literackich, 20 konkursów związanych z postacią Kopernika. Każda z bibliotek terenowych założyła kartotekę tematyczną o Koperniku. W turnieju „Wkład Polaków do skarbnicy wiedzy” wzięły udział wszystkie biblioteki, również Powiatowa Biblioteka Pedagogiczna oraz 13 szkół. Udał się również w powiecie konkurs „Życia i dzieło Kopernika”. Ogółem uczestniczyło w nim 348 osób. Współorganizatorem konkursu był ZMS oraz Koło Przyjaciół Biblioteki. Powiatowy Dom Kultury (dalej)PDK, zorganizował, 21maja 1973 r., powiatowy przegląd imprez kopernikowskich. Wzięło w nim udział 19 zespołów. Komisja Wojewódzka wyróżniła 3. Ponadto PDK zorganizował dla gospodarzy klubów dwa szkolenia

⁴⁷ Ibidem. Sprawozdanie J. Okuniewskiego.

⁴⁸ S. Borodyno, *Turnieje czytelniczy*, Bibliotekarz Olsztyński, 1973, nr 3/6, s. 57.

⁴⁹ APWRNO, Akta WK FJN, t. 3. Informacje o przebiegu 500 rocznicy urodzin M. Kopernika — sprawozdania powiatów,

z zakresu metodyki pracy oświatowo-kulturalnej oraz opracował specjalny biuletyn repertuarowo-metodyczny poświęcony obchodom. We wszystkich klubach i ośrodkach kultury organizowano turnieje lub wieczornice, łącznie z akcją odczytową (Towarzystwo Wiedzy Powszechnej — 50 odczytów, Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej — 30, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej — 5). W lipcu 1973 r. na „Szlaku Kopernikowskim” (Orneta — Olsztyn — Kretowiny) występowały z programami okolicznościowymi zespoły artystyczne z PDK i Międzyzakładowego Domu Kultury w Miłakowie. Teatr słowa M. Mikuty występował z widowiskiem „Rzecz o Koperniku” (przygotowanie: Uniwersytet Robotniczy ZMS, Koło Miłośników Teatru i PDK). Spektakle odbywały się od 19 do 26 lutego 1973 r., w sali widowiskowej PDK, przy pełnej frekwencji. Muzeum im. Herdera w Morągu oprócz stałej wystawy biograficznej zorganizowało dwie czasowe ekspozycje tematycznie związane z obchodami. Zwiedziło je oprócz turystów krajowych również 1300 obcokrajowców. W gminach szeroko rozwinięto propagandę wizualną (plakaty, trwałe elementy dekoracyjne itp.)⁵⁰. W znacznej mierze dotyczyło to również całego województwa.

IMPREZY TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE

Imprezy turystyczne, urozmaicone i wzbogacone poznawczo, były chyba najpowszechniejszą formą udziału w obchodach kopernikowskich. Poczynając od szkolnych i zakładowych, a na krajowych kończąc cieszyły się wysoką frekwencją i dużą popularnością. Np. w powoływany już powiecie morąskim organizacje młodzieżowe, szkoły i zakłady pracy zorganizowały 18 obozów wędrownych — rajdów pieszych i rowerowych trasą: Morąg — Lidzbark Warmiński — Frombork. Zwiedzaniu towarzyszyły zawsze quizy na temat przeszłości historycznej miast, konkursy wiedzy o Koperniku, poznawanie muzeów i zabytków.

W skali wojewódzkiej do największych imprez turystycznych zaliczyć należy Ogólnopolski Rajd Związku Młodzieży Socjalistycznej „Szlakiem Kopernika” oraz Harcerski Centralny Rajd Kopernikowski. Ogólnopolski Rajd ZMS „Szlakiem Kopernika” był główną imprezą turystyczno-krajoznawczą tej organizacji. Rozpoczął się w Olsztynie 17 czerwca 1973 r. z udziałem ekip rajdowych czterech województw: katowickiego, lubelskiego, opolskiego i miasta Olsztyna. W całej imprezie uczestniczyły też ekipy innych województw, a wśród nich ponad stuosobowe zespoły wędrowne z województw bydgoskiego i białostockiego. Ogółem w rajdzie brało udział 2,5 tys. młodzieży, która szesnastoma szlakami zmierzała do miasteczka złotowego nad Jeziorem Wielkichowskim (k/Lidzbarka). W trakcie przemarszów i biwaków ekipy rajdowe prowadziły szczegółowe kroniki działań, organizowały różnorodne konkursy, zabawy przy ogniskach itp. Zakończenie rajdu, 24 czerwca 1973 r., urozmaiciły m.in. występy Zespołu Pieśni i Tańca Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej⁵¹. Obok członków ZMS w zakończeniu imprezy udział wzięli członkowie Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej, którzy realizując własny program uczczenia 500 lecia urodzin M. Kopernika wyznaczili to samo miejsce i datę jako cel IV Wojewódzkiego Zlotu Obozów Wędrownych. W zlocie

50 Ibidem. Sprawozdanie Wydziału Kultury PPRN Morąg.

51 Ibidem, Przemówienie S. Kołodziejczuka,

uczestniczyło 700 osób (35 grup wędrownych). Odbychał się on pod hasłem „Szlakiem wiedzy i przygody”. Uczestnicy obu rajdów brali udział w wielkich piosenki i melodii, finale turnieju „Warmia — ziemia Kopernika”, powitaniu lata, pokazach ogni sztucznych, oglądali w plenerze film fabularny „Kopernik” itp. Komandorem całej tej akcji był Grzegorz Molik — ówczesny wiceprzewodniczący ZW ZMS w Olsztynie.

Od 3 do 16 lipca 1973 r. na terenach trzech województw (bydgoskiego, gdańskiego i olsztyńskiego) odbywała się najważniejsza ogólnopolska impreza turystyczna Związku Harcerstwa Polskiego — Harcerski Centralny Rajd Kopernikowski. Jego miejscem docelowym był Frombork, uczestniczyła młodzież ze szkół ponadpodstawowych (5,5 tys. osób). Komendantem rajdu był Janusz Syrokowski — kierownik Wydziału Kultury Komendy Głównej ZHP. Regulamin zakładał zarówno wodniactwo najlepszych harcerskich zespołów (pieszych i kolarskich) zarówno pod względem sportowo turystycznym, jak też ideowo-wychowawczym. Zespoły rajdowe liczyły 15—20 osób. Na trasach wędrowek oceniano m.in. liczbę i jakość przygotowanych ognisk harcerskich, dyscyplinę organizacyjną, umundurowanie, umiejętność prowadzenia kroniki rajdu, czyny społeczne wykonywane w miejscowościach leżących na trasach itp. W trakcie zakończenia i podsumowania rajdu, w miasteczku złotowym we Fromborku, spośród wszystkich krajowych chorągwi harcerskich biorących udział w imprezie najwyższą oceniono Warmińsko-Mazurską Chorągiew ZHP im. Grunwaldu (reprezentowało ją ok. 300 osób). Drugie miejsce zajęła Chorągiew Opolska, a trzecie Białostocka. Komendantem olsztyńskiej grupy rajdowej był harcemistrz Janusz Tatera.

Spśród czteremastu imprez motorowych wymienić należy Ogólnopolski Rajd Spółdzielców Szlakiem Kopernika. W rajdzie trwającym od 14 do 23 czerwca 1973 r. startowały 42 samochody i 39 motocykli. W uroczystym zakończeniu zawodów, które odbyło się we Fromborku, wzięły udział artystyczne zespoły spółdzielcze z Lublina, Poznania, Włocławka, Janowca i Wrocławia.

Bodajże największą imprezą turystyczno-żeglarską w kraju był zorganizowany na przełomie czerwca i lipca Centralny Rejs Żeglarski z udziałem 250 osób. Również Międzynarodowy Spływ Kajakowy na jeziorach mazurskich (1—9 VII 1973) odbywał się pod znakiem rocznicy. Uczestniczyło 280 osób z Polski, Bułgarii, Czechosłowacji, NRD i Węgier. Komandorem spływu był olsztyński działacz PTTK J. Wagner.

Zarząd Okręgu PTTK w Olsztynie zorganizował w 1973 r. 30 wielkich masowych imprez turystyczno-krajoznawczych, 25 spośród nich poświęcono upamiętnieniu życia i działalności Mikołaja Kopernika (np. „Powitanie Kopernikowskiej Wiosny”, „Kajakiem do grodu Kopernika we Fromborku”, „Ogólnopolski Zlot Turystyczny Grunwald — Frombork itp.). Również XXII Centralny Zlot Kolarski PTTK służył popularyzacji Szlaku Kopernikowskiego, jego zabytków historycznych i walorów rekreacyjno-wypoczynkowych. Około tysiąca kolarzy z kraju i zagranicy uczestniczących w zlocie (26 VII — 8 VIII 1973) zwiedziło Wzgórze Fromborskie oraz wszystkie miejscowości województwa upamiętnione pobytem Kopernika. W programie oprócz wielu konkursów sprawnościowych i turystycznych uwzględniono szczególnie bogaty serwis informacji (wydawnictwa, foldery, informatory) o dniu dzisiejszym regionu, jak też o jego przeszłości⁸².

⁸² Ibidem. Informacja A. Pietrzaka,

Nie sposób w niniejszej relacji — jak już na wstępie wspomniano — omówić czy choćby w odpowiednich proporcjach streścić wszystkich dokonań i przedsięwzięć związanych pośrednio lub bezpośrednio z Rokiem Kopernikowskim. Materiał niniejszy miał na celu ukazanie, przynajmniej w ogólnych konturach, wysiłków i dokonań społeczeństwa Warmii i Mazur w 500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika.